Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Bosanski Sefardi

Muhamed Nezirović

U šesnaestom stoljeću, u doba dolaska Sefarada u Bosnu, Otomansko carstvo bilo je u punom naponu snage i stalno se pomicalo prema zapadu i sjeveru, tako da će u vrijeme sultana Sulejmana Veličanstvenog (1520-1566) dosegnuti i svoju najveću slavu, a to će doba biti i epoha najveće moći sefardske zajednice i njenog punoga uspona i uspjeha. Nošeni svojim radnim elanom i potrebom da bolje žive i Sefardi su išli dalje prema zapadnim dijelovima Balkanskog poluotoka… U Sarajevo i Bosnu oni su mogli dolaziti iz dva pravca, preko Dubrovnika ili, kopnenim putem, preko Soluna. Danas se ovaj posljednji put uzima kao sigurniji. Obično se misli da se prva skupina Židova naselila u Sarajevu godine 1565. i ta se godina uzima kao datum njihovog stalnog naseljenja u Bosnu i Hercegovinu… . Rumelijski beglerbeg Sijavuš-paša [je] godine 1581. ili 989. godine po hidžri sagradio u Sarajevu jednu nastambu koja će odmah ponijeti ime Sijavuš-pašina daira, u narodu će pak ona ostati poznata pod imenom Velika avlija, dok će je sarajevski Sefardi zvati jednostavno il Kortižo što je prijevod ovog turcizma, ili pak Hanizitju, što bi značilo “mali han”…

Često se u znanosti kao i u popularno pisanim člancima koji govore o ovoj nastambi u Sarajevu piše da se radilo o getu u kojem je stanovala ova sefardska zajednica. Tim se svakako prenosi model koji je postojao u zapadnom svijetu, a koji se ticao stanovanja pod turskom upravom. Posebne četvrti za Jevreje na Zapadu Evrope nastale su poslije haranja crne kuge godine 1348. Oni Židovi koji su se nekako spasli pozvani su da se ponovno nasele u gradove koje su napustili, ali pod uvjetom da stanuju u posebnim za njih određenim četvrtima. Cijeli taj kvart bi se zatvarao po zalasku sunca, tako da Židov nije mogao iz njega izaći, niti, pak, neki kršćanin u njega ući. U Veneciji su Jevreji 1394. morali nositi na prsima komad žute krpe “velike kao mali kruh od četiri dinara sa velikim slovom ‘O’”. Taj isti grad dao je svijetu novu imenicu ghetto. Naime, godine 1516. mletačke vlasti su prisilile njegove jevrejske stanovnike da se nasele u jednoj četvrti u blizini Ghetto Novo—Nove talionice željeza… .

Ništa sličnog nije bilo u Sarajevu. Izgleda da čak Velika avlija ili Kortižo nije u početku ni bila sagrađena da prima Jevreje… . Sigurno je jedno, da su u il Kortižu, to jest Sijavušpašinoj dairi, stanovali samo siromašniji Sefardi, dok su drugi, oni bogatiji, bili razasuti po brojnim sarajevskim mahalama. Ne treba zaboraviti pri svemu ovome ni činjenicu da su Židovi voljeli živjeti i stanovati zajedno … [B]osanski Sefardi imaju i jednu poslovicu koja odslikava to stanje i tu volju da se zajedno živi, jedni pored drugih: al kazalito medio blahito, to jest, Jevrejin koji živi na selu već je polukršćanin.

Ovim se svakako aludira na to da je onaj koji živi sam, udaljen od zajednice, a saminm tim i od svoga naroda i svoje vjere.

Svakako da se broj Sefarada rastom Sarajeva stalno uvećavao i to ne samo prirodnim priraštajem nego i pridošlicama sa strane. Neki su došli iz susjednih dalmatinskih gradova privučeni mogućnošću zarade, a većina vjerskom slobodom, drugi su dolazili sa muslimanskim stanovništvom koje je napuštalo krajeve koje su Turci zbog ratnih prilika napuštali. Tako su se u Bosnu, istina mnogo kasnije, uselile obitelji Tolentino, Krispi i De Mantova, čija prezimena pokazuju da se radi o Sefardima koji su ranije živjeli u talijanskim gradovima. Poznato je također da je poslije pada Budima, 2. rujna 1686, i njegovog napuštanja od strane Turaka, u Sarajevo stigla jedna grupa Jevreja iz toga grada—sigurno Sefarada—i tu se stalno nastanila. Sličan slučaj se desio mnogo kasnije, kada je, na primjer, u Bosnu došla beogradska sefardska obitelj Mevorah. Izrael Mevorah, glava te porodice, bio je turski vojni liferant te se zajedno sa muslimanskim izgnanicima is Srbije, u doba napuštanja srbijanskih varoši 1867. godine od strane muslimanskog stanovništva za vladavine kneza Mihala Obrenovića, doselio iz Beograda u Bosnu. Turske su mu vlasti kao i svim ostalim izbjeglicama—muhadžerima—dale besplatno zemlju i kuću u Bosanskoj Kostajnici gdje se jedan broj izbjeglica sklonio… .

I mnogi drugi Sefardi dolazili su iz Srbije, Makedonije, Bugarske i Turske u Bosnu i tu se stalno nastanjivali. Tako se uz prezimena koja dr M. Levy citira u svom poznatom djelu Die Sephardim in Bosnien, izašlom u Sarajevu 1911, mogu naći i druga kojih nije ranije bilo u Sarajevu ili u drugim bosanskim varošima. Takvo prezime u Tuzli bilo je Konfino, u Prijedoru Mevorah (preselili se iz Banja Luke), u Banjoj Luci, Nahmijas, u Brčkom Almoznino, u Sarajevu De Majo i Tuvi. Sve ove obitelji došle su iz Srbije. Ovadije i Alevi stigli su iz Bitolja, Ušćuplije, kako im samo ime kaže, bili se iz Skoplja. Neke porodice došle su iz Bugarske, Samokovlije iz Samokova, Kaponi iz Ruščuka, Elazari iz Čustendila. Kamhi i Levi stigli su iz Albanije, a Konforti i Kavesoni iz Novog Pazara. Ne treba također zaboraviti da je ova narodna zajednica bila jako pokretna, pa su se Jevreji iz Sarajeva tijekom stoljeća naselili skoro po svima gradovima Bosne i Hercegovine, a neki su otišli i izvan njenih granica. Tako se već 1749. godine u Splitu sreće židovska obitelj Serraglio, što svakako govori da se ona u ovaj grad doselila iz Sarajeva čije je talijanizirano ime i dalje nosila. Tako će biti i u novije doba, samo će procesi doseljavanja u Split biti još intenzivniji. Dok su na starom židovskom groblju iz 1571. počivale starosjedilačke obitelji Camposi, Cittanova, Fermo, Viterbo, Livorno, Lucena, Valenzino, koje su izumrle, dotle su u Splitu počeli da trguju Sefardi pristigli iz Bosne, osobito iz Sarajeva pa se tako već tridesetih godina našeg vijeka moglo reći da je splitska sefardska zajednica bila samo jedno krilo one sarajevske. Cijelo vrijeme veze između židovskih općina Bosne, Dalmacije i Mletaka bile su ne samo stare nego i snažne. Tome je svakako doprinosila i Splitska skela, jedna vrsta pretovarnog centra preko kojeg se obavljala trgovina između talijanskih krajeva i Bosne, otvorena 1592, u kojem su veliku ulogu igrali i bosanski Sefardi. Zbog toga se ne treba čuditi što se i u talijanskom govoru talijanskih Sefarda ponekad sreću nama znani turcizmi kao što nam o tome svjedoči i poneki odlomak romana Il giardino di Finzi Contini Giorgia Bassania koji tako maestralno opisuje život jedne sefardske porodice iz drevnog talijanskog sefardskog centra, grada Ferare… .

Prvi zvanični popis stanovništva iz turskog vremena, iz 1851/1852. godine, pokazao je

da su tada u Sarajevu živjela 1074 Jevrejina muškarca, a u cijeloj Bosni i Hercegovini, u tadašnjim njeni granicama, ukupno 2170. Uskoro je došlo i novo vrijeme započeto Berlinskom kongresom, ali i austrijski popisi pokazuju stalni rast židovskog pučanstva. Sefarada je 1878. bilo tri tisuće, 1895, 5729, a 1910. godine 8219. Ovako naglom porastu sefardskog stanovništva doprinosio je svakako i veoma visok natalitet. U travnju 1941. godine u granicama Bosne i Hercegovine živjelo je ukupno četrnaest tisuća Židova, a od toga samo u Sarajevu oko deset hiljada. Ogromnu većinu njih sačinjavali su sefardski Jevreji, dok su Aškenazi predstavljali manjinu od nekih dvije tisuće dvije stotine duša.

Ova zajednica je za vrijeme Drugog svjetskog rata izuzetno propatila i izašla je iz njega skoro potpuno uništena. Stoljećima stvarana dobra, kako materijalna tako i duhovna, hramovi, knjige, sve je zauvijek nestalo. Devet tisućea sarajevskih Jevreja odvedeno je u logore širom Evrope. Samo njih 1237 uspjelo je da se vrati … U unutrašnjosti Bosne I Hercegovine stanje je bilo slično ako ne i teže. Od 3983 Židova samo njih 546 preživjelo je užasnu moru Drugog svjetskog rata.

(Jevrejsko-španjolska književnost u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Svjetlost, 1992, 33; 35-36; 38-42; 43) – © 2008 Muhamed Nezirović

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.